

08 | יואב קרני: יום הולדת

125 לציונות. הפרדוקס הגדול של הציונות האירופית הוא שאף כי הייתה אקט של התגוננות מפני לאומנות קיצונית, חלקים שלה התחילו לספוג את הלאומנות ההיא. אולי זה היה בלתי נמנע.

Karny@globes.co.il
 לרשימות קודמות: yoavkarny.com
 YoavKarny

יואב קרני ← וושינגטון

מה למדה הציונות באירופה לפני 125 שנה?

התנועה הציונית חוגגת השבוע יום הולדת בניצחון גדול. אבל היא גם משלמת מחיר על מקום הולדתה, על רקע עליית הלאומנות האנטי-ליברלית

← הציונות, שאת יום הולדתה ה־125 אנחנו מציינים השבוע, ריחפה באוויר עוד לפני בואו של הרצל. במובן הזה, ספרו "מדינת היהודים" שהתפרסם בפברואר 1896, או הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שהתכנס באוגוסט 1897, לא היו שקולים כנגד מעמד הר סיני. אבל בלעדיתם, 125 השנה הבאות לא היו באות. מכוחם, הערגה הרומנטית הפכה לפוליטיקה שיטתית. בבאזל אולי לא קמה מדינת היהודים, אבל התחילה המהפכה שאפשרה אותה.

ביטויים של ציונות לפני-הרצל התחילו להינתן לפחות 20 שנה קודם.

אליעזר בן יהודה הצעיר כתב ב־1879 את מאמרו "שאלה נכבדה", שבו העמיד את התחייה הלאומית על שני יסודות – המדינה והלשון. החלוצים הראשונים נחתו ביפו בקיץ 1882. "חיבת ציון" התפשטה לאיטה, תחילה ברוסיה ואחר כך גם במערב אירופה, עוד בשנות ה־80 של המאה ה־19. מדוע השנים ההן היו כה מוכוננות בהתפתחות ההכרה הלאומית היהודית? פוגרומים אינם הסבר מספיק. התעוררות היהודים הייתה מקבילה להתעוררות הלאומית הכללית במזרח אירופה, במרכז ובדרומה.

הציונות הייתה תנועה אירופית, לא רק מפני שנולדה באירופה. היא הייתה אירופית במובן של מקורות השראתה. אנחנו בוחנים אותה, בצדק, על יסוד השינוי הרדיקלי שהיא חוללה בהיסטוריה של היהודים; ואנחנו מבינים את עוצמת זיקתה אל המקורות הרחוקים של עם ישראל.

אבל ייחודה הברור אינו צריך להסתיר את הקשר הטבעי בינה לבין סביבתה. היא חיקתה עמים קטנים, או קטנים יחסית, שהתחילו שנים לפניו. בן יהודה תיאר בזיכרונותיו את הרושם העצום שעשתה עליו מלחמת העצמאות של הבולגרים נגד העות'מאנים; יהודים בגליציה הושפעו מן ההתעוררות הלאומית הפולנית; וכן הלאה.

התקוות עלו על שרטון המציאות

בשנות ה־70 של המאה ה־19, עשרים שנה לפני משפט דרייפוס והרצל, תקוות ההתעוררות של היהודים באוכלוסייה הכללית התחילו לעלות על שרטון המציאות. ב־1875, ראש ממשלת הונגריה קלמאן טישה הכריז, "בגבולות הונגריה תיתכן רק אומה בת-קיום אחת, וזו האומה ההונגרית". מה שקרה בהונגריה היה מאלף במיוחד: היא הייתה מקור השראה לעמים קטנים באשר הם כאשר התקוממה נגד העריצות ההבסבורגית באמצע המאה ה־19. המהפכה שלה הוטבעה בדם, בעזרתה הנדיבה של רוסיה. אבל 20 שנה אחר כך, ההבסבורגים הבינו שעליהם להעניק אוטונומיה נרחבת להונגרים, כדי להציל את קיסרותם. הם כללו בגבולותיה מיליוני לא-הונגרים: רומנים, סלובקים, אוקראינים, סרבים, קרואטים וכמובן יהודים,

כמעט חצי האוכלוסייה.

בהונגריה, הליברליזם של אמצע המאה ה־19 פינה בהדרגה את מקומו ללאומנות מעוטת סובלנות, מן הזן שיגרור לימים את אירופה אל שתי מלחמות עולם.

בסוף המאה ה־19 התחיל להתחזר הקושי ברו-קיום בין לאומיות לליברליות. עמים שפרקו עול של ריכוי בן 400 שנה ויותר ראו את עצמם נאלצים, מטעמים פרגמטיים ורעיוניים, לדכא את מיעוטיהם. מדינת הלאום הפכה למשחק-סכום-אפס.

האם היה מנוס מפני זה? קשה לדעת, חוץ מזה שאנחנו יודעים מה אפקטיבי היה הרעל שדמגוגים לאומניים טיפטפו אל עורקי ההמונים. עליית הלאומנות האנטי-ליברלית היא שהביאה את הרצל אל הייאוש הקונסטרוקטיבי, אשר הקל עליו לחוות, במידה מעוררת השתאות של דיוק, כי ליהודים לא נשאר אלא 50 שנות חיים באירופה.

הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, אוגוסט 1879. הערגה הרומנטית הכבדה לפוליטיקה שיטתית

צילום: לשכת העיתונות הממשלתית

הפרדוקס הגדול של הציונות האירופית הוא שאף כי הייתה אקט של התגוננות מפני לאומנות קיצונית, חלקים שלה התחילו לספוג את הלאומנות ההיא, ולימים גם את הפרקטיקות שלה. אולי זה היה בלתי נמנע.

"כמו יהושע בן נון"

הרצל היה ליברל. הוא לא התכוון למדינת-לאום בנוסח הונגריה, עם אומה יחידה "בת קיום". אבל הואיל והוא מת בגיל 44, אנחנו חופשים רק לנחש אם קליימקס לאומני המתין גם לו. גם זיבוטינסקי התחיל כליברל, אבל לימים גרס, כי "הבעיה הערבית היא, לדעתי, מחלה בכשרנו, וצריך שנתייחס אליה בדרך רפואית – הרחקת המחלה" (מצוטט בעם שחר עצמאותנו, ספר זיכרונותיו של איתמר בן אב"י). להגנת זיבוטינסקי צריך להזכיר שהוא חזה רב-קיום בין "בן ערב, בן נצרת ובני" (בשירו "שמאל הירדן").

הפרדוקס הגדול של הציונות האירופית הוא שאף כי הייתה אקט של התגוננות מפני לאומנות קיצונית, חלקים שלה התחילו לספוג את הגיונה של הלאומנות ההיא ולימים גם את הפרקטיקות שלה. אולי זה היה בלתי נמנע. "ברית שלום", שהייתה מוכנה להסתפק במדינה דו-לאומית, קראה לציונים שלא להיכנס לארץ "כדרך שנכנס יהושע בן נון". הציונות, הואיל ורצתה מדינת לאום, והואיל והייתה תנועה מהפכנית, אימצה, לפחות חלקית, את שיטות יהושע.

חצי שנה ויותר לפני הרצל, כתב עת חרדי ששמו "מחזיקי הרת", בעיר האוסטרית למברג (לביב), שאל מי הם "הציוניסטים" האלה. הם "מוותרים על התורה כולה, ורק את שם ציון יישאו על שפתיהם [...] מפני מה עזבו את כל הקרוש באומתנו [...] מדוע עזבו את שמם הישן 'בני ישראל' או 'יהודים' וישנו שמם 'ציוניסטים'". הכותב, שחתם בראשי תיבות ב"ר, השיב, שהם "מצאו תחבולה להיות יהודים מבלי תורה ודת, מבלי תורה שבע"פ, ומבלי קיום מצוות ה' הכבדים עליהם מנשוא".

ביום הולדתם ה־125, "הציוניסטים" מוסיפים לחפש הגדרות. מהפכתם הצליחה במידה מעוררת השתאות, אבל נכשלה בעניין חשוב אחר: היא לא נירמלה את הקיום היהודי. אין זו אשמתה. היא עדיין לוחמת על נפשה. אבל הוויתור על הנורמליות אינו תוצאה בלבדית של איבת זרים. היא מניחה לשוליים סהרוריים לדלג בקלות על אחוזי חסימה, להתגנב אל מרכזו, ולהבטיח לדרורות הבאים רפש, לא שקט.